

Nemzetépítés és egyesületi működés a 19. században: közösség, tájképi kategóriák és hierarchiák

Király Pál OEE történetéről írott monográfiájában az 1870 és 1900 közötti időszakot az egyesület fénykorának tekintette. Ezt az álláspontot én is osztom. A következőkben amellett érvelek, hogy a sikerek kulcsa az volt, hogy az OEE 19. századi tevékenysége illeszkedett a korabeli Magyarország legjelentősebb politikai vállalkozásához, a nemzetépítéshez.

Jól ismert tény, hogy az 1860-as évek elején az egyesület újjáalakításának programja az erdészet magyar szaknyelvnek létrehozása körül formálódott ki. Az Erdészeti Lapok és az 1851-ben alakult Ungarischer Forstverein viszonyának dinamikáját döntően befolyásolta, hogy Divald Adolf a szaknyelv ápolásának igényét az erdészeti közvélemény politikai napirendjének meghatározó elemévé tette. Érzékelve a kérdés politikai súlyát, utóbbi egyesület 1863-ban névváltoztatással, magyarságának és változásra való képességének szimbolikus hangsúlyozásával, valamint a Lapokkal való együttműködéssel támogatottságát igyekezett helyreállítani. Ugyanakkor, az 1866. decemberi közgyűlésen elmondott Divald-beszéd ismét reformprogramjának középpontjába a nyelvkérdést állította. Ez alapján valószínűsíthető az is, hogy Bedő Albert a döntő szavazás előtti lobbitevékenységében is ezt használta fő érvként. Az a tény, hogy az egyesület kereteiben megszületett első szakmunka a német–magyar szakszótár volt, s arra világít rá, hogy a nyelvkérdés stratégiai szempont, s nem csupán aktuálpolitikai eszköz volt. Az OEE magyar nyelv kapcsán kifejtett tevékenysége egyszerre teremtett politikai közösséget, jelezte e közösség dominancia iránti igényét, s teremtett továbbadható tudást. A tudást intézményesítette az OEE Deák Ferenc Alapítványa, s Bedő Albert évtizedekig használt, számos kiadást megért „Erdő-őr”-jén keresztül az 1880-as évek elején meginduló alapszintű erdészeti szakoktatás is.

Az OEE keretében 1882-ben az új műszótár elkészítésével megbízott bi-

zottság munkája felvetette a kérdést, hogy az az egyesület miként viszonyul a népi műveltséghez és nyelvhez. A szótáralkotás részben bizottsági üléseken, nyilvánosan, részben az Erdészeti Lapokban elhelyezett rovat kereteiben folyt. A bizottsághoz 1883-ban a következő tartalmú levél érkezett Brassóból: „*Hazánk erdődús és faiparral foglalkozó vidékei a volt >Székelyföld<-et, nevezetesen pedig: Csíkmegyét, Udvarhelyszék megyét és Háromszék megyét kivéve csaknem mind idegen ajkú nép által vannak lakva, hol tehát legfennebb csak a tisztviselők voltak ráutalva és hivatta arra, hogy magyar erdészeti műszavakat használjanak, illetőleg gyártásának néha; míg ellenben az említett megyékben tősgyökeres székely-magyar nép birkózott és birkózik a természetnek erdőt szűlni vágyó őseréjével és a szomszédos vidékek nagymérvű faforgasztó iparának kielégítésével ősidőktől fogva. Éppen ezért elképzelhető az, hogy aránylag bizonyára igen gazdag tárbázist képezik e megyék az erdészeti műszavaknak; amit tehát különösen ki nem használni nem lenne okszerű és helyes.*” (Erdészeti Lapok 1883. február 123. old.)

A következő két évtizedben a szótárral kapcsolatos közlemények jelentős részét valóban a székelyföldi településekről beküldött szavak tették ki. Az egyesület nyelvi programjának lényege abban állt, hogy a korszakban világszerte domináns német erdészettudományt és a magyar népi tudást egyszerre szintetizálva alkosson meg egy olyan tudományos nyelvet, amely hatékonyságánál és szervezettségénél fogva hegemon szerephez kerülhet a Magyar Királyság keretei között.

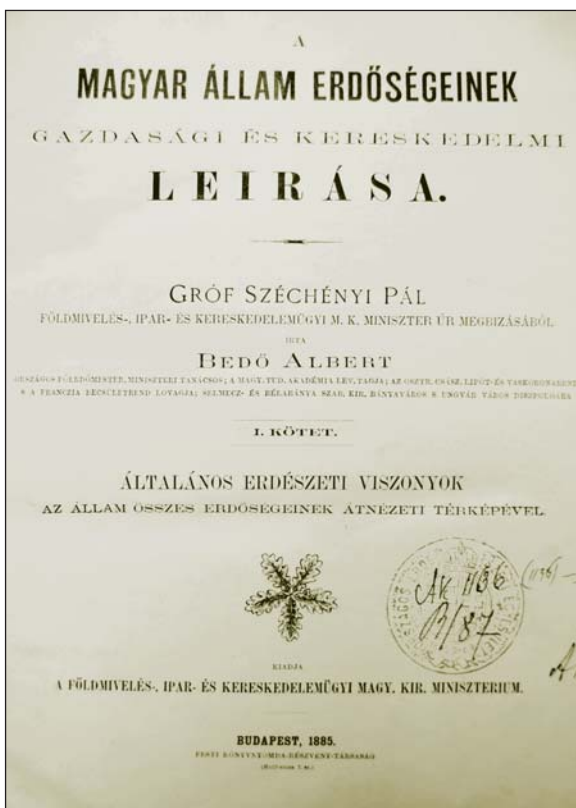
Az így létrejövő szaknyelv erőforrássá lett, amelyre támaszkodva kiépülhetett egy olyan erdészeti bürokrácia, amely potenciálisan a nemzetépítő törekvések legfontosabb védelmezőjévé válhatott. A 19. század második felében a nyelvkérdés mellett az egyesület legfontosabb törekvése az erdőtvény és a kapcsolódó intézmények megalkotása volt. Ez az igény szorosan illeszkedett az országhatárokon belül fekvő er-

dei tájak kategorizálásához és rendszerző leírásához. Az egyesület által 1866 nyarán közzétett törvénytervezet három absztrakcióból indul ki. Ezek közül a legfontosabb, hogy léteznek olyan erdők, amelyek olyan talajon állnak, amelyek mezőgazdasági tevékenységre is alkalmasak, s léteznek olyanok, amelyek helyén tartósan nem lehetséges más tevékenység. Előbbiek a feltételes erdőtalajon álló erdők, utóbbiak a védterdők, a feltétlen talajon álló erdők, és a homoktalajon álló erdők, amelyekkel senki sem gazdálkodhat felügyelet nélkül. A második absztrakció szerint az erdőgazdaság „...talajból és élőfakészletből álló tőkét föltételez, melynek rendszeres kezelés mellett az évi fahasználat csak a növekvés által mindig helyreépítendő kamatait képezi.” Harmadikként, az egyesület korabeli vezetésének és közvéleményének meggyőződése volt, hogy a legjobb útmutató az egyéni érdekek. Ebből következett, hogy azokat az erdőgazdálkodókat kell állami felügyelet alá vonni, amelyek jogi személyek, vagyis közvetítők magánérdek és gazdálkodás között. Habár az 1866-os javaslat megjelenése és a törvény elfogadása között több mint egy évtized telt el, a fenti sémák képezték az 1879. XXXI. törvénycikk alapját.

Bedő Albertnek 1885-ös országos kiállításra készült, térképpel is kiegészített „A Magyar Állam erdősegeinek gazdasági és kereskedelmi leírása” című korszakalkotó munkája is ezen kategóriák jegyében készült. Bedő táblázatait az 1880-as évek elején befejezett erdőkataszteri felmérések számadataira alapozta, s az erdőket katasztrális holdra vetített hozam, tulajdonostípus, hat kategóriát tartalmazó termőhelyi besorolás, a talaj milyenségének négy kategóriája, valamint üzem mód és fafajok szerint, megyénként mutatta be. Ezzel a módszerrel egyfelől áttekinthetővé tette az ország területét. Így az ország északi, keleti és délkeleti és délnyugati határterületein elterülő erdők immár nem a vad vidék, hanem az ismerős táj benyomását keltették. A fajok és a régiók mindegyikét lehetett egy-két fő kategória említésével jellemezni.

A kategorizálás hierarchiákat teremtett. A fabőseget vagy famagassági rekordokat mutató táblázatokban azok a területek melyek elhelyezkedésük vagy lakosság számuk alapján perifériának minősültek, a jegenyefenyő, a vörösfenyő centrumaivá váltak. Ugyanakkor, a regionális felosztás eredményeként, amelyben az ország területe „Keleti vidékre”, „Északi vidékre”, „Magyar Alföldre” és „Nyugati vidékre” oszlott, az ország jelentős területei, elsősorban a Dunántúl marginálisak, majdnem láthatatlanná váltak. Bedő rendszerét részben a kincstári erdők elhelyezkedésével magyarázhatjuk. Az erdészet alapvető érdeke volt, hogy felhívja a közvélemény és a kormány figyelmét a keleti és északi vidékek értékére és azok fejlesztésének jelentőségére. Bedő táblázataiban a fajok viszonya ugyanakkor a térbelivel ellentétes hierarchia képét rajzolta ki, mintegy ellensúlyozta a peremvidékek súlyát. A kimutatásokban rendre a tölgy állt kiemelt helyen, s többnyire egyébként is csak igen kevés faj szerepelt. Az a tény, hogy 1870-es évekre a magyar erdészet „felfedezte” a magyar tölgy nevű fajtát, jelzi, hogy a tölgy összekapcsolódott a magyar nemzeti jelleggel. A fatermést bemutató III. táblázatban a tölgyön kívül minden faj általánosságban, fajnév nélkül szerepelt: gyertyán és bükk, fűzfa és a nyárfa. Az iparban és a kereskedelemben játszott szerepük elenére ezekben a táblázatokban az erdei fenyő, a lucfenyő és a feketefenyő legalul szerepeltek. Arra a helyzetre, hogy a nagy kiterjedésű erdők elsősorban nem magyarlakta területeken voltak, a 19. század végi magyar erdészet a térbeli és fajok közötti hierarchia összekapcsolásával válaszolt. (A *Fekete Lajos* és *Blattny Tivadar* által 1913-ban publikált „Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a magyar állam területén” című munka megújított képlettel állt elő tér-fajta kérdésben, ám az összehasonlításra itt nincs mód.)

Az 1879. XXXI. törvénycikk nyomán kiépülő háromlépcsős erdészeti igazgatás ezen térről és tájról alkotott képzetek mentén hozta meg döntéseit legeltetésről, tilalmakról és felügyelte a községek erdőgazdálkodását. A községek az erdőigazgatás változásához bizalmatlanul álltak, azt centralizációként, az 1870-es évek törvényhatósági rendezé-

sének folytatásaként élték meg. Az OEE célja a törvényjavaslat szorgalmazásával azonban nem a központosítás volt, hanem olyan „közgazdasági”, vagyis a jó gazdasági kormányzást biztosító lépések megtétele, amely a korábbinál nagyobb teret biztosít az magyar nyelven újjáalakított erdészeti szakértelemnek és szakembereknek.

Kaán Károly századforduló utáni években írt cikkeiben az akkorra kifomálódott erdészeti establishment számos alappilléret kérdőjelezte meg. Kaán elhibázottnak tartotta az 1879-es törvény elkét, a tulajdonjogi és talajra vonatkozó kategóriákon alapuló gondolkodást. *Bund Károllyal* egyetértésben kritizálta a hatóságilag jóváhagyott üzemtervek alapjául szolgáló térszakszólások rendszert. Álláspontja szerint az üzemtervek akkori törvényi szabályozásának része volt a sarjerdő területek gyors növekedésében, s abban is, hogy nem volt gyakorlat gyérítés bevezetését, s így a kor mezőgazdasági ipari igényeinek megfelelő választékok előállítása sem volt kielégítő. Kaán Károly megkérdőjelezte a magyar erdészeti szakértelemről alkotott egyesületi kánon is. Egyfelől hangsúlyozta annak a tudásnak a minőségét, amellyel az 1848 előtti idők erdészeti szakemberei rendelkeztek, másfelől azt, hogy a német erdőgazdaság gyakorlati és elméleti háttére korszakos jelentőségű. Kaán összességében úgy vélte, hogy a meg-

előző három évtized közel sem ért el annyi eredményt, mint amennyi elvárható lett volna.

Ez a kritika azonban nem valamiféle anti-nacionalizmus nevében született. Kaán nacionalista volt, nemzettel kapcsolatos elképzelései azonban nem közjogi alapon, hanem *Beksics Gusztáv* faji-etnikai gondolkodásával, valamint az iparosítás és a nemzetek közötti verseny hatása alatt megváltozott politikai gazdaságtannal folytatott párbeszédben születtek. Kaán kritikái álláspontja nem érvényteleníti azt a tézist, miszerint a kezdeti évtizedek egyben a fénykort is jelentették az OEE életében. A kritika segít abban, hogy a nemzetépítés egyes elemeit körvonalalhassuk, s a 19. század történetét ne tekintsük magától értetődő folyamatnak. Az 1870-es és 1880-as években az egyesület sikerét az garantálta, hogy a korabeli politikai elit legfontosabb programját világosan és tudatosan képviselte és vitte végig saját területén, s érdemben járult hozzá az 1867 utáni államépítéshez.

Felhasznált irodalom:

- Anderson, Benedict: Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről. ford. Sonkoly Gábor, L'Harmattan – Atelier, 2006.
- A magyar erdészeti egyesület 1866. decz. 9-én tartott választmányi ülésének jegyzőkönyve, Erdészeti és Gazdászati Lapok, 1867. január 35-50.
- Bedő Albert: A Magyar Állam erdősegeinek gazdasági és kereskedelmi leírása, 1885
- Cieger András: Konfliktusok a tér körül. Kormányzati területrendezési törekvések és a lokális identitás elbeszélései az 1870-es években Magyarországon In Terek, tervek, történetek. Az identitás történetének térbeli keretei 2. Atelier, 2011. 101-120.
- Divald Adolf: Még néhány szó az erdészeti törvényjavaslat ügyében, Erdészeti és Gazdászati Lapok, 1867. január 4-13.
- Eszik Veronika: A horvát-magyar tengeremlék mint nemzetiségített táj. Adalék az intézményesülő földrajztudomány és a nemzetépítés kapcsolatához. Korall (62.) 75-95.
- Goswami, Manu: Producing India. From Colonial Economy to National Space, The University of Chicago Press, 2004.
- Lefebvre, Henri: The Production of Space, ford. Donald Nicholson-Smith, Blackwell, 1991.
- Kaán Károly: Decrett József élete és erdőgazdasági tevékenysége 1774-1841, 1912
- Kaán Károly: Erdőgyérítés, 1905
- Király Pál: Az Országos Erdészeti Egyesület története, 1866-1966, OEE, 1966.
- Nagy Gyula: Adatok az erdészeti műszótárhoz, Erdészeti Lapok 1883. február 121-129.